

Alegre Lorenz, David. 2022. *Colaboracionistas: Europa occidental y el Nuevo Orden nazi*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 583 p.

PAU FONT MASDEU

Universitat de Girona (Espanya)

<https://orcid.org/0000-0003-3659-2469>

doi: <https://doi.org/10.7238/dd.voi11.420642>

Estem davant d'una obra que consolida la trajectòria d'un dels investigadors amb més projecció de la nova i prometedora fornada d'historiadors que ha sorgit durant els darrers anys. Després dels èxits de *La Batalla de Teruel. Guerra total en España* (La Esfera de los Libros, 2018) i *Comunidades rotas: Una historia global de las guerras civiles, 1917–2017* (Galaxia Gutenberg, 2019; escrit conjuntament amb Javier Rodrigo), l'assaig que tenim entre mans és fruit d'una exhaustiva ampliació i revisió de la tesi doctoral de l'autor, defensada el 2017, que abordava el fenomen del col·laboracionisme nazi durant la Segona Guerra Mundial a Espanya, França i Valònia. *Colaboracionistas*, editat per Galaxia Gutenberg, transcendeix els marcs d'aquest treball original, ja que incorpora una considerable ampliació conceptual entorn del fenomen i nous estudis de cas (Flandes, Països Baixos, Dinamarca i Noruega), oferint, en suma, una visió completa del col·laboracionisme a tot l'Europa occidental des d'una òptica transnacional i comparada.

L'estudi, doncs, té com a objectiu analitzar els aspectes més destacats del col·laboracionisme i les formes de dominació de l'Alemanya nazi, les diferents concepcions del Nou Ordre i les polítiques dutes a terme pel feixisme europeu en l'intent de fer realitat els seus projectes. Alegre analitza profundament els diversos graus de participació dels col·laboracionistes de cada país en les polítiques del Reich: hi podem trobar des de l'adhesió ideològica sense fissures fins a una participació calculadament instrumental o oportunista, passant per un ampli ventall de gammes grisesos entremig (molt sovint contradictòries) que responen a la contingència d'uns homes i dones emmarcats en el seu context específic.

Per assolir aquest plantejament, se serveix d'una extensa bibliografia d'abast internacional, fonts d'arxiu i un nombre considerable de fonts

primàries (de les quals destaquen memòries i relats vitals de protagonistes de l'època). D'acord amb això, es construeix un discurs amb una visió «a ras de suelo y desde los márgenes del Tercer Reich» (p. 25) a través d'un riquíssim degoteig de trajectòries vitals i experiències de personatges de primera, segona o tercera fila, que formen un conjunt de petits exercicis de microhistòria, els quals expliquen un fenomen d'una dimensió total. En altres mots, ens aproximem a un retrat global del col·laboracionisme, que plasma des de grans figures com Léon Degrelle o Anton Mussert fins a les experiències, per exemple, d'un jove neerlandès voluntari de la Divisió Wiking, un alcalde d'un poble de Flandes militant de la VNV o una infermera noruega voluntària en un hospital de les SS del front oriental.

Cal assenyalar, en aquest punt, la perspectiva analítica entorn del concepte "feixisme", entès per l'autor com un fenomen essencialment violent i millenarista condicionat per la irrupció de les masses a la política i l'era de la guerra total; un projecte polític que aconsegueix recollir les aspiracions d'una generació frustrada i es veu afavorit per un context històric marcat essencialment per la crisi dels trenta, la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial. En conseqüència, l'autor posa en relleu les condicions sociopolítiques i econòmiques del moment, així com la dificultat de reduir a categories analítiques abstractes la complexitat present en la multiplicitat d'experiències i pràctiques polítiques que afloren des d'una perspectiva arran de terra, és a dir, dels actors i de les seves accions. En definitiva, i en una clara crítica als corrents més culturalistes dels *fascist studies*, «el fascismo y el colaboracionismo no fueron artefactos culturales» (p. 30).

El llibre s'estructura en set capítols que evolucionen cronològicament, prenent com a punt de partida la convulsa conjuntura política, social i econòmica dels anys trenta i acabant amb les depuracions de responsabilitats post-1945, passant per l'evolució del fenomen col·laboracionista durant els anys de guerra; això és: els primers estadis de l'ocupació de l'Europa occidental, l'apogeu del col·laboracionisme i el progressiu declivi i caos arran de la desfeta militar del nazisme al camp de batalla.

Així doncs, i atenent a totes aquestes consideracions, el primer capítol es dedica a exposar l'adveniment del feixisme en el context dels anys trenta. En un període marcat per la Gran Depressió, els principis sobre els quals es fonamentava el món van trontollar. És en aquests primers compassos

de la dècada on assistim a la creació dels partits feixistes als països analitzats; l'ascens al poder del nazisme l'any 1933 suposa un moment clau en l'inici per a la configuració d'un moviment consubstancialment transnacional i internacional. A més, l'esclat de la Guerra Civil espanyola constituiria un espai de trobada i politització també determinant per al feixisme europeu. Tot i això, l'autor remarca la rellevància de la contingència i les particularitats de cada escenari local en la capacitat d'arrelament i acció dels diferents moviments feixistes.

A continuació, s'aborda l'inici de l'ocupació nazi a l'Europa occidental, així com el desplegament de la seva agenda política per a la configuració del Nou Ordre. En tot moment s'incideix en el pragmatisme que va imperar en les relacions entre les diverses agències del Reich i els agents col·laboracionistes de cada país. Les autoritats nazis van prioritzar sempre l'entesa amb les elits tradicionals i van propiciar una política de *divide et impera* dins el col·laboracionisme local amb l'objectiu d'instrumentalitzar-lo i obtenir el major grau de submissió i els millors rèdits als territoris ocupats. D'altra banda, els col·laboracionistes actuarien amb una agenda política pròpia i amb la voluntat de presentar-se com l'únic intermediari capaç de negociar amb l'ocupant per mantenir els interessos del país, malgrat veure's sempre sotmesos, de forma jeràrquica, als dissenys dels ocupants.

El tercer capítol versa sobre la complexa realitat dels voluntaris al front oriental durant els primers compassos del conflicte, com també sobre les seves motivacions, aspiracions i sovint controvertida actuació. En aquest punt, destaca la multiplicitat de perfils i motivacions —no excloents entre ells— d'aquests voluntaris: oportunisme o cerca d'estabilitat econòmica, adhesió ideològica, anticomunisme, militars professionals, etc. En la majoria dels casos, però, destaca que l'element ideològic no és el factor determinant, sinó que és difús o fins i tot absent. El voluntariat de guerra, vist pel col·laboracionisme com una empresa política particular, va tenir sempre com a elements centrals la «cruzada europea contra el bolchevisme» (p. 157) i la justificació per reivindicar un paper preeminent en la configuració del Nou Ordre.

Les vicissituds entre l'agenda política pròpia dels col·laboracionistes i la de les agències del Reich són analitzades al quart capítol. En aquest sentit, la tònica dominant en tots els territoris ocupats és la voluntat dels ocu-

pants de mantenir la seva posició preeminent i hegemònica per manegar el col·laboracionisme en funció dels seus interessos. La mateixa policràcia nazi combatria entre si per dominar espais de poder, cosa que generaria discòrdies entre una agència o una altra i, també, entre faccions del col·laboracionisme, que també competirien per defensar la seva agenda i obtenir un lloc de poder en el Nou Ordre. A propòsit dels casos espanyol i való, el capítol també aborda els conflictes generats pels voluntaris retornats del front, elements clau en els intents col·laboracionistes d'ampliar esferes de poder als països d'origen.

El cinquè capítol exposa la resistència contra el col·laboracionisme i la contrainsurgència de les agències col·laboracionistes, a part de debatre sobre la idoneïtat de qualificar o no aquest conjunt d'accions com a guerres civils. El rebuig a l'ocupació alemanya s'aguditzaria durant el període 1943–1944 i les accions de la resistència tindrien com a objectiu primordial el col·laboracionisme, que es veuria cada vegada més radicalitzat i amb més dificultats per trobar nous quadres. La sensació d'acorrallament dels col·laboracionistes duria a accions de *contraterror* despietades —i maldrestes— dels elements més radicals, amb assassinats, amb atacs a cafès i altres establiments, i amb altercats públics de tota mena. La desconfiança i menyspreu de les autoritats alemanyes, imperant durant tota l'ocupació, empenyia els col·laboracionistes a una situació compromesa, sense més remei que fondre el seu destí a l'èxit o al fracàs del Reich. Estretament vinculat a tot això hi trobem el sisè capítol, que relata els compassos finals de l'ocupació i el col·laboracionisme davant l'esfondrament militar nazi a partir del 1944. Les lluites dins el col·laboracionisme —com en el cas neerlandès o belga— es veurien aguditzades per la determinació de portar la guerra fins al final, actitud que sorgia de la cada vegada més gran radicalització i l'augment exponencial de la violència intracomunitària. La radicalització d'aquests moments tindria un component eminentment jove, molt marcat per la frustració, la por de la derrota i la constant dificultat de maniobrar per preservar les trajectòries personals i la supervivència del projecte polític.

El darrer capítol exposa la situació dels col·laboracionistes un cop acabada la guerra. Alguns pogueren escapar de les depuracions amb canvis d'identitat, passos a la clandestinitat o fugides (espectaculars, molt sovint) a l'estranger. Molts foren detinguts i internats en centres de detenció, llocs

que acabarien esdevenint els primers espais de socialització de l'extrema dreta europea de postguerra. Malgrat el sentiment de greuge que sentien els col·laboracionistes en la manera en què se'ls tractava, els processos judicials que van engregar les noves autoritats no van desembocar en una purga exhaustiva, sinó selectiva i reduïda, amb un enfocament exemplaritzant. Al final, aquesta depuració subjecta a dret era un instrument per mostrar la normalitat que posava fi a la barbàrie i un intent de liberals, democristians o socialdemòcrates de restaurar la seva legitimitat. D'altra banda, també és rellevant la lectura que fa l'autor sobre els conflictes interns a cada país entorn d'aquest passat incòmode, que desemboquen en narratives mitificades per «encubrir o desviar los aspectos más oscuros del pasado continental» (p. 382), fins i tot en ple segle XXI.

Segurament, aquesta ressenya sumària fa poca justícia a l'hora de transmetre un dels elements més determinants del llibre, això és, la profunditat explicativa i de detall amb què l'autor explica les enormes vicissituds i particularitats de cada cas relatat, que es presenten en un continuïum narratiu difícil de sistematitzar. Les anades i vingudes al front oriental dels voluntaris, el paper destacat d'alguns elements dins d'una regió o la complexa cosmovisió d'alguns dels testimonis són un element central del llibre que, malauradament, no tenen en aquestes línies el paper que mereixen.

Per cloure, cal apuntar que aquesta obra també consolida i obre camí historiogràficament en, com a mínim, tres direccions. Primer, perquè confirma la idoneïtat d'estudiar l'era del feixisme lluny de categoritzacions abstractes, incidint en els efectes materials de la guerra, la dominació nazi i les seves implicacions en el continent. Segon, perquè resulta gairebé imperatiu repetir l'exercici d'aquest assaig amb els territoris ocupats a l'est del Reich, fet que apunta molt encertadament l'autor. I tercer, perquè ens empeny a conèixer les implicacions del feixisme en el context post-1945; una (re)visió de la reconstrucció europea de postguerra que fins fa poc temps comprava el relat triomfalista de la victòria de la democràcia, quan avui sabem que és plena de meandres i contracorrents, incòmodes de nedar també des del present.

This work is subject to a [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

